

1

De Tweede Engelse Zeeoorlog

Hebben woeste wateren diepe gronden?

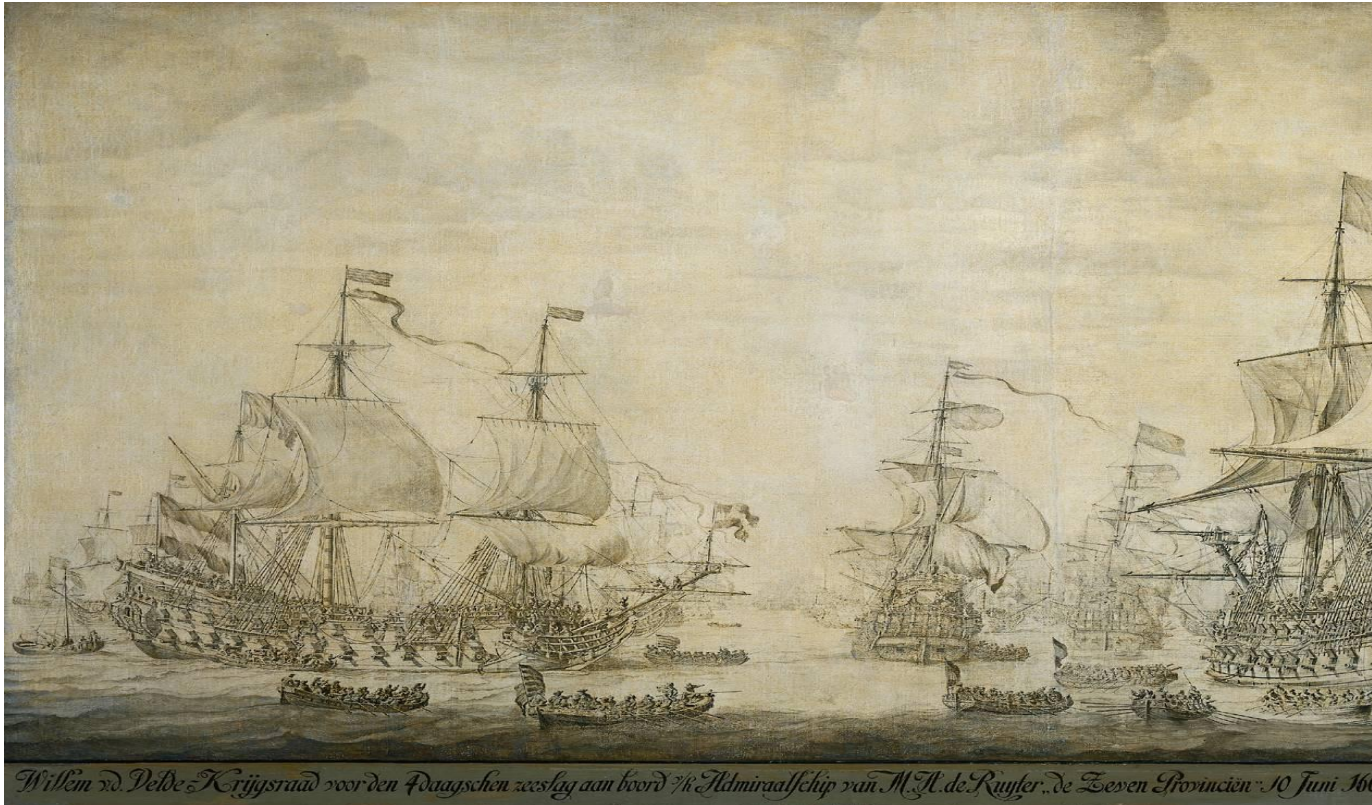
Eindwerkstuk in het kader van OSIII

Frederiek Limburg

Student nummer 0450103

---

¹http://www.rijksmuseum.nl/aria/aria_assets/SK-A-4289?lang=nl&context_space=aria_encyclopedia&context_id=00064266

.....	1
De Tweede Engelse Zeeoorlog	1
Hebben woeste wateren diepe gronden?	1
Inleiding	3
1. Wat vooraf ging	5
1.2 De Republiek	6
1.3 Engeland	15
2. Diplomatie in de wachtstand: strijd op het ruime sop, De Eerste Engelse Zeeoorlog	18
3. Tweede Engelse zeeoorlog	20
3.1 Materiële Oorzaken Tweede Engelse zeeoorlog	20
3.2 Immateriële oorzaken Tweede Engelse zeeoorlog	23
3.3 Religieuze oorzaken voor het uitbreken van de oorlog	24
3.4 Familiaire banden	26
4. Het Verloop van de Tweede Engelse zeeoorlog	27
5. Het Einde van de 2 ^e Engelse Zee-oorlog	30
5.1 Materiele gevolgen Tweede Engelse Zee-Oorlog	30
5.2 Imateriele gevolgen van de oorlog	31
6. Constructie van een vijandsbeeld	32
7. Conclusie	33
Literatuur lijst	35
Boeken	35

Inleiding

Een cursus aangemerkt als onderzoeksseminar met als titel: diplomatieke praktijken in de vroegmoderne tijd. Een titel voor een cursus waaruit blijkt dat het een scala aan onderwerpen kan omvatten. Gelukkig word je op dat moment niet in het diepe gegooid en wordt er aan de hand van de werkcolleges een beeld gegeven van onderwerpen, waarover dit werkstuk zou kunnen gaan. Al snel wordt duidelijk dat het handig is om het onderwerp van het werkstuk niet te groot te maken. Dat is volgens mij een belangrijke valkuil in een cursus met zo'n breed onderwerp, die zo'n lange periode bestrijkt. Aan de hand van de onderwerpen die in de cursus zijn behandeld, heb ik al gauw een idee gekregen van waar ik heen wil met het onderwerp van dit eindwerkstuk. Het moet een korte periode zijn, die mensen aanspreekt en waarin het nodige gebeurt waarover ik dan vervolgens mijn licht kan laten schijnen. En zie hier: de Tweede Engelse Zeeoorlog. Twee jaar heeft deze oorlog geduurd, nu kan er worden gedacht is dat geen hele korte periode om een stuk over te schrijven? Toe gegeven de periode is niet lang, maar ik durf wel te zeggen de periode is kort maar heftig. Gebeurtenissen volgen elkaar in snel tempo op en de manier waarop verschillende landen betrokken zijn bij dit conflict maakt het complex, maar daardoor juist ook interessant. Dat brengt mij bij het onderwerp van dit stuk. In de titel wordt het eigenlijk al een beetje verraden. *Hebben Woeste wateren diepe gronden*, duidt er op dat ik opzoek wil gaan naar de oorzaken, die naar mijn mening ten grondslag hebben gelegen aan het uitbreken van de Tweede Engelse Zeeoorlog tussen 1665 en 1667 en vervolgens te kijken naar de gevolgen die de oorlog onherroepelijk heeft gehad voor de diplomatie binnen Europa en de machtsverhoudingen binnen dit continent.

Wat het nog extra spannend maakt is dat een medestudent in dezelfde cursus ook de periode waarin de Tweede Engelse zeeoorlog valt onder de loep heeft genomen en hij het vanuit een materialistisch oogpunt heeft bekeken. Hij heeft de nadruk gelegd op de zogenaamde Balance of Power² het machtsevenwicht waarmee Europa in de vroegmoderne tijd werd geregeerd en de periodieke verschuivingen van de verschillende machtsblokken in Europa.

Ik zie het als een uitdaging om ook te kijken naar de immateriële oorzaken en gevolgen van de Tweede Engelse Zeeoorlog. Zonder hierbij de materiële oorzaken voor het uitbreken van de oorlog uit het oog te verliezen.

---

² M.S. Anderson, *'The rise of modern diplomacy 1450-1919'* (New-York 1993)149.

Diplomatieke praktijken hebben een lange geschiedenis. Onderhandelingen werden ook in de vroegmoderne tijd al koortsachtig gevoerd. De Vrede van West-falen is hier een belangrijk voorbeeld van in 1648.³ De vrede die een einde moest maken aan een langstlepend conflict tussen o.a. Spanje en de Republiek die vandaag de dag beter bekend staat als de tachtigjarige oorlog. Een vrede die een hoop te weeg heeft gebracht. Aan de vrede van West-Falen ging een lange periode van religieoorlogen vooraf. Er wordt veelal gesproken over het feit dat met de vrede van West Falen een einde is gekomen aan de episode van religieuze oorlogen. Maar ook de stelling dat de religieuze conflicten nog niet ten einde zijn gekomen met de vrede van West Falen is naar mijn smaak te verdedigen.

In dit stuk zal ik mijn best doen u mee te nemen in een klein, maar krachtig stukje geschiedenis van de vroegmoderne tijd. Een stukje dat alles in zich draagt om met recht door te kunnen gaan voor een "dramaserie" op top niveau. Alles eist zijn deel. Koningsdrama, veldslag en onderhandelingen

Aan de hand van een primaire bron, verzameld in een boek uit de Tweede Engelse zeeoorlog, een boek van Gijs Rommelse waarin de nadruk wordt gelegd op de materiële en immateriële oorzaken en gevolgen van de oorlog en het bekende boek *The Republic* van Israel waarin een goed overzicht wordt gegeven van de ontwikkelingen in de Republiek en een boek van David Onnekink waarin uitgebreid aandacht wordt besteed aan de oorlogen en religie na de vrede van West-Falen.

Ook denk ik dat het waardevol kan zijn om het uitbreken van de Tweede Engelse zeeoorlog te bekijken vanuit een politicologisch perspectief Welk doel had Raadspensionaris Johan de Witt met zijn Republiek der zeven Verenigde Nederlanden, en in hoeverre strookt dat beeld met het beeld van Karel II zijn belangrijkste opponent in de Tweede Engelse Zeeoorlog en is hier misschien ook een aanleiding te vinden voor het uitbreken van het conflict. Wetende dat Johan de Witt zijn visie op zijn politiek voor een belangrijk deel ontleende aan de opvattingen van Machiavelli,⁴ heb ik er voor gekozen om een hoorcollege van Graham Lock te gebruiken om de ideeën van Machiavelli voor mijzelf op een rijtje te zetten en zo te kunnen kijken of er naar mijn mening inderdaad parallellen te vinden zijn tussen de opvattingen van Machiavelli en de politiek die in de periode van Johan de Witt in de Zeven Verenigde Nederlanden is gevoerd.

---

³ D. Onnekink, *War and religion after Wes-phalia 1648/1713*, (Farham /Burlington 2009)1.

⁴ G. Lock, *Political phylosophy, an audio course on Western political theory*(Leiden, zij)

Ik heb geprobeerd om een boek van Stephen Pincus te bemachtigen, dit boek biedt een goed tegenwicht ten opzichte van het boek van Gijs Rommelse, maar helaas heb ik het niet op tijd uit de bibliotheek kunnen bemachtigen.

Toch hoop ik op deze manier ik aan het einde van het stuk u als lezer een boeiend en meeslepend kijkje in de keuken te hebben gegeven van een klein deel van de diplomatie in de Vroegmoderne tijd en u een weloverwogen antwoord te geven op mijn hoofdvraag van dit stuk *Welke materiële en immateriële oorzaken en gevolgen zijn naar mijn mening aan te wijzen voor het uitbreken en het aflopen van de Tweede Engelse Zeeoorlog.*

1.Wat vooraf ging

Om het uitbreken van de Tweede Engelse zeeoorlog in het juiste perspectief te kunnen plaatsen is het van belang om te weten hoe de politieke, economische en sociale verhoudingen liggen in de periode die vooraf gaat aan de Tweede Engelse Zeeoorlog. Wat waren de machtsblokken binnen Europa en welke veranderingen vonden hierin plaats in de periode voorafgaand aan de Tweede Engelse Zeeoorlog. Welke landen waren bevriend en tussen welke landen waren er spanningen en waarom?

In dit deel van het Essay zal ik in gaan op de verschillende landen en gebieden in Europa die een rol van betekenis speelde in het Europa van voor de Tweede Engelse Zeeoorlog. Zo zal er hopelijk een duidelijk beeld ontstaan van de politieke machtsverhoudingen binnen het Europa aan de vooravond van de Tweede Engelse zeeoorlog.

1.2 De Republiek

De Republiek der zeven Verenigde Nederlanden speelde een belangrijke rol op het economische en politieke toneel van Europa in de 17^e eeuw. De 17^e eeuw wordt niet zonder reden in de vaderlandse geschiedenis aangeduid als de gouden eeuw een begrip dat al doet vermoeden dat het de Republiek in deze periode voor de wind ging. De 17^e eeuw was voor de Republiek een periode van ongekeerde economische voorspoed. De Republiek beschikte over een florerende handelsvloot die de wereldzeeën overgingen om producten te verschepen naar Europa.

Deze achtergrond informatie is nodig om later in het stuk te kunnen begrijpen waar de schoen ging wringen. Immers geld maakt macht. Dit geldt zeker in het politieke spel van Europa in de 17^e eeuw. De macht van de een roept weerzin op bij een andere grootmacht die een rol van betekenis wil spelen op het politieke en economische toneel. De Republiek moest haar positie als grootmacht delen met twee andere grootmachten binnen Europa, te weten Engeland en Frankrijk. Op de conflicten die de machtspelletjes met zich meebrachten zal ik later nog in gaan. Duidelijk is wel dat iedere macht ging voor zijn eigen belangen en hierbij eventueel steun zocht bij andere partijen. Het zoeken en behouden van de juiste *balance of power*⁵ heeft in de 17^e eeuw gezorgd voor het uitbreken van verschillende conflicten met telkens wisselende deelnemers en allianties, want bij wisselende belangen moeten ook weer andere bondgenoten worden gezocht om je belang zo goed mogelijk te kunnen behartigen. Was het dan alleen maar Roze geur en maneschijn dat de klok sloeg in de Republiek? Een florerende economie, veel in de melk te brokkelen op het gebied van de internationale politiek, een gespreid bedje zou je zo van een afstandje zeggen. Maar niets bleek minder waar.

Niet alleen op het gebied van de handel en de economie nam de republiek een belangrijke positie in. De Republiek der 7 verenigde Nederlanden nam ook een uitzonderlijke positie in binnen Europa omdat ze een afwijkende staatsvorm had. In

---

⁵ M.S. Anderson, "The rise of modern diplomacy," 149.

de meest toonaangevende landen binnen het Europa van de 17^e eeuw was er sprake van een monarchie. Met een koning die in de meeste gevallen door middel van erfopvolging aan de macht kwam. In de Republiek bestond veel weerstand tegen de macht van de Koninklijke familie van Oranje. De verdeeldheid binnen de grenzen van de Republiek was zo groot dat het moeilijk bleek om alle neuzen dezelfde kant op te krijgen. Dit voorgaande in ogeschouw genomen, kan men zich afvragen of er wel sprake was van een Republiek. Toegegeven aan de criteria die aan de staatsvorm van een monarchie werden gesteld, voldeed de Republiek der 7 verenigde Nederlanden allerminst, er was immers geen sprake van een vorst die zijn plaats had bemachtigd door lid te zijn van een familie van Koninklijke bloede. Maar was er wel sprake van een Republiek, of was het een samenraapsel van aan elkaar grenzende zelfstandige soevereine staten? Feit is dat de zeven provincies vertegenwoordigd werden in Den Haag in de staten Generaal. Van de Staten Generaal werd verwacht dat zij het belang van de 7 staten gezamenlijk zou dienen. Toch waren niet alle provincies gelijk waardig en ook hadden ze lang niet alle zeven dezelfde belangen. Binnen de unie die de zeven provincies vormde voerde zeker als het er op aan kwam het belang van een individuele provincie de boventoon. Holland en Zeeland waren voor hun eigen economische positie en ligging gebaad bij een florerende handel. Zij deden er dan ook alles aan om barrières die zouden kunnen worden opgeworpen tegen de handel te slechten en zochten hierbij ook hulp bij allianties waarmee ze hun belangen en eisen meer kracht bij konden zetten.

Was het uitroepen van een republiek geen handige constructie was in een politiek die overheerst werd door de monarchie. De verschillende fracties in de binnenlandse politiek maakte de Republiek een bron voor nationale twisten. Ook de strijd tegen de Spanjaarden had diepen sporen achtergelaten. Na 1648 was de gemeenschappelijke vijand, Spanje van het strijdtoneel verdwenen, althans zij voerde geen actieve oorlog meer tegen de republiek. Nu de gezamenlijke vijand door het sluiten van de Vrede van West Falen in 1648⁶ verdwenen was kwam er ruimte voor nationale twisten. Een van de belangrijke twistpunten binnen de Republiek vormde de vorm en de dogmatiek van het ware protestante geloof. Over een ding was iedereen het eens, het vijandelijke katholicisme moest geen ruimte meer krijgen binnen de Republiek. Maar welk geloof was dan het ware geloof en hoe moest dat vorm worden gegeven binnen de Republiek. Hierover waren de meningen sterk verdeeld. Grof gezegd valt er een

---

⁶ Onnekink, *'war and Religion'* 1.

onderscheid te maken in twee groepen de Remonstranten en de contraremonstranten. Twee hoofdgroeperingen, die binnen de Republiek allebei hun deel opeiste in het religieuze debat in de 17^e eeuw. De remonstranten werden in eerste instantie aangevoerd door Arminius (1560/1609). De contraremonstranten stonden in eerste instantie onder leiding van Gomarus. (1563/1641)⁷ Een van de belangrijkste twistpunten vormde de predestinatie of terwijl de voorbestemming. Volgens Calvijn was het hele leven van mensen al gepland voordat het begonnen was. Calvijn nam afstand van "de goede werken" uit het katholicisme waarmee de zaligheid kon worden verdiend Maar als god alles al van te voren had voorbestemd, waarom moest hij dan toch nog sterven voor de zonde van alle mensen en in hoeverre hadden mensen dan zelf invloed op de zonden die zij deden. Als ieder mens hoe dan ook zondig is, dan heeft de vergeving van de zonde ook weinig zin. Mensen hadden immers geen invloed op de loop van hun leven omdat alles al was voorbestemd volgens Calvijn, dus ook de zonde. Zonden konden dan ook volgens de strenge orthodoxe leer van Calvijn niet worden vergeven, mensen zouden ten slotte altijd in zonde blijven leven ⁸ Arminius zag deze controversie ook wel in de opvattingen van Calvijn, hij dacht dat te ondervangen door de these aan te nemen dat mensen de genade van God kregen aangereikt en dan vervolgens zelf zouden kunnen kiezen wat te doen met die gift van God. Mensen konden zelf kiezen of zij de vergeving en genade van God zouden aannemen en naar zijn wil zouden gaan leven, of men kon er voor kiezen om deze gulle gift naast zich neer te leggen. ⁹ Deze opvatting stuitte Gomarus tegen de borst. Hoe kon het immers dat de mens invloed had op de alwetendheid van God. De mens had in zijn opvatting geen vrije wil en dus ook niet de vrijheid om te kunnen kiezen voor de genade van God. Gomarus beschuldigde Arminius ervan het Calvinisme te vermengen met katholieke elementen, doordat hij met de opvatting over de keuze voor genade toch een element van de menselijke wil in het geloof in bracht.¹⁰ Een ander belangrijk verschil van mening vormde het bestuur van de kerk. Was de kerk, zoals in de visie van Gomarus een op zich staand bestuursorgaan, dat min of meer los stond van de seculiere staat? Of moest de kerk worden gezien als een instituut met eigen bestuurders, maar dat toch viel binnen de invloedssfeer van de

---

⁷ M.Prak, *Gouden eeuw, het raadsel van de Republiek*, (Nijmegen/Amsterdam 2004)37.

⁸ M. Prak, "Gouden eeuw", 38.

⁹ Ibidem 38.

¹⁰ Ibidem 38.

seculiere staat. Een beeld dat Arminius en de remonstranten voor ogen hadden.¹¹ Om overeenstemming over dit geschilpunt te kunnen bereiken, had Arminius de Staten-Generaal gevraagd om in 1605 een synode (kerkelijke vergadering) bijeen te roepen dit gebeurde uiteindelijk in 1606¹² om er een nuttige synode van te kunnen maken, werd aan de twee kempfanen gevraagd om precies uiteen te zetten, wat er tijdens de synode moest worden besproken, maar de gemoederen waren zo verhit dat men hierover geen overeenstemming kon bereiken. Een andere stap moest worden gezet. Uiteindelijk verschenen de twee hoofdrolspelers voor de hoge raad, om de hoge raad een goed beeld te geven van het geschil kregen de twee de opdracht om hun eisenpakket duidelijk op papier te formuleren. Zodat de raad in staat zou worden gesteld een goed oordeel te kunnen geven. Hierbij werd uitdrukkelijk de afspraak gemaakt dat beide propagandistische stukken niet zouden mogen worden gepubliceerd. Deze afspraak werd door de aanhangers van Gomarus gebroken en vervolgens werd er op aandringen van van Oldenbarnevelt een contrapublicatie gepubliceerd om de contraremonstranten de wind uit de zeilen te nemen.¹³ Waarom maak ik dit gedetailleerde uitstapje, wel nu ik vind dit zelf een mooi voorbeeld van de verwevenheid van kerk en politiek, religieuze opvattingen maakte een fundamenteel onderdeel uit van de politieke opvattingen binnen de Republiek der zeven Verenigde Nederlanden. Dit ondanks het feit dat er tijdens de unie van Utrecht in 1579 was besloten een tolerant religie beleid te voeren. Deze tolerantie gold niet voor het katholicisme. Hierbij moet natuurlijk wel worden aangetekend dat het hier tolerantie betrof ten opzichte van andere protestante geloven. De tolerantie gold niet voor het katholicisme.¹⁴ Of er ook elders in Europa sprake was van een dergelijk sterke verwevenheid van kerk en staat zal, mits ik een goed stuk schrijf, later in dit stuk blijken. Binnen de republiek waren ook veel andere protestante stromingen vertegenwoordigd. Deze stromingen werden gedoogd, maar het werd hen verboden om publiekelijk hun visie op het geloof en de bij behorende dogmatiek te verkondigen. Dit recht bleef voorbehouden aan de Neder Duits Gereformeerde kerk. Je zou kunnen zeggen dat deze kerkelijke stroming het enige ware geloof mocht uitdragen.¹⁵ Maar uit het voorgaande valt al af te leiden, dat er ook binnen dit

---

¹¹ Ibidem 38.

¹² Ibidem 37.

¹³ Ibidem 39.

¹⁴ Onnekink, "War and religion", 15.

¹⁵ Prak, *De Gouden eeuw*, 37.

kerkgenootschap op zijn zachts gezegd verschillen van mening bestonden over de inhoud en de vorm van het enig ware geloof.

Een ander belangrijk twistpunt binnen de Republiek in de 17^e eeuw was de staatsvorm. Als sinds het ontstaan van de Republiek in 1477 was er de nodige wrijving waar te nemen tussen de orangisten, aanhangers van het koningshuis en aanhangers van de republiek anderzijds. Door de dood van stadhouder Willem II in 1650, hij overleed aan de pokken een veel voorkomende doodsoorzaak in die tijd, ontstond er ruimte voor de fractie van de niet orangisten. Het eerste stadhouderloos tijdperk was geboren een stadhouderloostijdperk dat tot 1672 zou duren. Waarna de roep om een stadhouder weer steeds groter werd. De zoon van de in 1650 overleden Willem II Stadhouder Willem III zou dat ambt gaan bekleden van 1672 tot aan zijn dood in 1702.¹⁶

Johan de Witt raadspensionaris van Holland sprong in het gat dat was ontstaan door het plotselinge wegvallen van Willem II. Hij was fel gekant tegen een monarchie als staatsvorm hij voerde een politiek van de "echte vrijheid" deze echte vrijheid kon volgens de Witt niet bestaan in een monarchie. Deze mensen waren geboren in de macht en konden volgens de Witt niet het doel van de individuele burger nastreven, In de echte vrijheid zoals Johan de Witt die voorstond, moesten de belangen van individuele burgers meetellen in het beleid van een land en de *raison d'état* stond hoog in het Vaandel.¹⁷

Hoe kon het dat er nu ruimte ontstond voor de ontwikkeling van nieuwe ideeën over politiek, religie en maatschappij? Natuurlijk waren daar feitelijkheden voor aan te wijzen, zoals de dood van stadhouder Willem II. De stadhouder was overleden en de macht moest worden overgedragen aan iemand anders. Bij uitstek een mogelijkheid om je te beraden op de politieke toekomst van de Republiek.

Maar ik denk dat het te eenvoudig is om de veranderingen en de machtswisseling af te doen als een opeenvolging van toevalligheden. Ik ben van mening dat hier een diepere oorzaak voor aan te wijzen valt.

De 17^e was zoals eerder gezegd een tijd van bloei voor de Republiek der zeven Verenigde Nederlanden. Economisch ging het ze voor de wind en ook op het politieke

---

¹⁶ Israel, *The Republic its rise, Greatness and fall* (Oxford/Londen 1998) 807.

¹⁷ G. Rommelse 'The second Anglo Dutch War 1665/1667, International Reason d'état, mercantilism and Maritime strife' (Hilversum 2006) 71.

toneel hadden ze een aardige vinger in de pap. Het land had de wind in de zeilen. Als het economisch voor de wind gaat en je, je dus weinig zorgen hoeft te maken over de inkomsten komt er ruimte vrij om eens na te denken over de minder primaire behoeftes van een staat en samenleving. Behoeftes die pas ontstaan als de meest basale zaken voor het welbevinden van mensen goed geregeld zijn. Dit geldt zeker ook voor het ontwikkelen van de wetenschap. Doordat er minder mensen nodig zijn om het land in haar primaire behoeftes te voorzien, zoals boeren en landarbeiders, ontstaat er voor mensen de mogelijkheid zich te specialiseren in andere takken van sport.

Zo kan het ook gebeuren dat mensen anders gaan kijken naar de wereld om zich heen en op die manier, komen tot andere inzichten over politiek, religie en samenleving. Het is niet voor niets dat de renaissance en het ontwikkelen van de wetenschap juist haar oorsprong vindt in het in die tijd zeer welvarende Italië. Vanuit een welvarende positie is het makkelijker na te denken over het toekomst perspectief van een land en de samenleving. Ook in onze moderne samenleving is er nog oog voor de primaire en secundaire behoefte van mensen. Een bekend wetenschapper Maslow heeft door zijn piramide van Maslow inzichtelijk willen maken, aan welke primaire levensbehoefte eerst moet worden voldaan, alvorens een mens toe kan komen aan de volgende belangrijke stap in zijn behoefte.¹⁸

Ik vind het leuk om te zien dat inzichten opgedaan in een samenleving, veel moderner dan de hiërarchische samenleving van de 17^e eeuw, ook in zekere mate kunnen worden toegepast op het verleden in dit geval het verleden van de 17^e eeuw. Zoals ik al eerder schreef sprong Johan de Witt in een machtsvacuüm dat was ontstaan na het overlijden van Stadhouders Willem II. Het was voor hem al heel snel duidelijk dat hij het met de Republiek over een andere boeg wilde gooien. Maar waar haalde de Witt zijn ideeën vandaan en hoe dacht hij deze gestalte te kunnen geven in een land dat ondanks haar welvaart politiek toch sterk verdeeld was.

De ideeën van het ideaalplaatje dat Johan de Witt met de Republiek voor ogen had kwam niet zomaar uit de lucht vallen. Al in de 16^e eeuw waren er mensen die zich bezig hielden met de vormgeving van een staat, met een republikeinse staatsvorm. Een van de bekendere politieke denkers uit de tijd voor Johan de Witt was de Italiaan

---

¹⁸ Van Dam en Marcus *'Een praktijkgerichte benadering van organisatie en management'* (Houten 1999)

Niccolo Machiavelli, 1469/1527 op wie de Witt een belangrijk deel van zijn politieke gedachtegoed baseerde.¹⁹ Machiavelli was afkomstig uit een niet al te rijke familie in de stadstaat Florence, zijn vader was advocaat, maar stond in zijn vak niet erg hoog in aanzien. Dit heeft zijn zoon Niccolo Machiavelli er niet van weerhouden om zelf in de boeken te kruipen. `Machiavelli werd geboren in Italië een land met allemaal losse stadstaten, de belangrijkste waren naast Florence, Napels, Milaan, Venetië en natuurlijk niet te vergeten het Rome van de Paus. Italië was een lappendeken van losse stadstaten die allemaal vchten voor hun eigen belangen. Ze hadden ook allemaal afzonderlijk een buitenlands beleid en konden in die periode zelfstandig allianties aangaan met buitenlandse mogendheden. Ik hoef niet uit te leggen dat deze sterke verdeeldheid leidt tot een instabiele politieke situatie, dit zorgde er dan ook voor dat Italië met grote regelmaat ten prooi viel aan oorlog en geweld, van bijvoorbeeld Spanje en Frankrijk, maar het leidde ook onherroepelijk tot spanningen tussen de stadstaten onderling.

Door goede connecties van zijn vader met de familie van de regenten kon Machiavelli een baantje bemachtigen op het ministerie van Buitenlandse zaken, hierdoor kwam hij in aanraking met allerlei hoogwaardigheidsbekleders. Machiavelli speelde ook een belangrijke rol in de verdediging van Florence door de taak op zich te nemen om een goed leger te formeren. Zonder huurlingen, maar met eigen burgers en boeren uit Florence. Dit zou de loyaliteit ten goede komen. Een leger formeren is een, maar goede gevechtstechnieken toepassen is een ander ding. Machiavelli had zich hier ernstig in misrekend. Hij leed een aantal pijnlijke nederlagen. Hierdoor nam hij het besluit niet verder te gaan als legerleider en zich toe te gaan leggen op het schrijven van boeken over politieke theorie. Hierin is hij zeer succesvol gebleken gezien het feit dat hij vandaag de dag nog steeds wordt beschouwd als een van de grondleggers van de politieke theorie.²⁰ Hij schreef zijn werk *het principe* waarin hij stelde dat de politiek op een rationele manier benaderd moest worden. Mensen moesten vechten voor het behouden van politieke macht dit kan via het recht de menselijke manier en als dat niet mocht lukken, dan was het geoorloofd om via oorlog, de manier van de dieren, wolven en leeuwen te vechten voor politieke macht. Een politicus moet volgens Machiavelli op beide manieren kunnen vechten. Hij moet kunnen vechten voor zijn politieke macht via oorlog en geweld, vechten als een leeuw. En hij moet de

---

¹⁹ G. Lock, "Political Philosophy, cd 2 lecture 5."

²⁰ ibidem

weg van de diplomatie kunnen bewandelen en zijn doelen kunnen bereiken door zo slim te zijn als een vos.²¹

Machiavelli zette de toon voor de ontwikkeling van de politieke wetenschap, ook binnen de Republiek werden zijn ideeën opgemerkt en uitgewerkt. Twee van de belangrijkste wetenschappers, die zich bezighielden met politieke theorie waren in de eigen tijd van De Witt, bijvoorbeeld Peter de La Court 1681/1685 een katoen fabrikant uit Leiden. Het beroep van Peter de La Court geeft aan, dat Wetenschap in die tijd nog niet of in ieder geval het domein was, van een aparte beroepsgroep. De La Court vormde samen met zijn vriend Johan Uytenhage de Mist, een advocaat uit den Haag, de belangrijkste twee publicisten aan de kant van de Republikeinen²² Zij toonden zich in hun publicatie medestanders van De Witt. Zij baseerde zich op de eerdere werken van Machiavelli Het belangrijkste werk over hoe De la court de politiek binnen de Republiek voor zich zag was zijn *politieke Discours (1662)* De La court schreef in dit boek, dat hij weer schreef naar aanleiding van een tekst van zijn broer, dat hij een monarchie of een quasimonarchie zag als een bedreiging voor de vrijheden van de individuele burger. Het is dan ook niet verwonderlijk dat De Witt met zijn *Ware vrijheid*, zich gesteund voelde door bijvoorbeeld de la Court²³ Ik denk dat je de Republiek aan zou kunnen merken als een quasi monarchie. Een staatsbestel met daarin elementen die ook binnen een echte monarchie zouden passen. Zoals de stadhouder die aan de macht kon komen door erfopvolging. De Republiek was in die tijd waar wij nu over spreken nooit een autonome, echte, monarchie geweest. In de Republiek is altijd sprake geweest van een staat met daarin elementen die ook in een monarchie thuis zouden kunnen horen.

Een ander belangrijk laatste punt aangaande de Republiek voor het uitbreken van de Tweede Engelse zeeoorlog, is de vraag in hoeverre de Republiek als zodanig geconstrueerd is. Ik zal het uitleggen. Zoals ik al eerder in dit stuk te kennen heb gegeven vormde de staatsvorm van de Republiek een uitzondering in het overwegend door monarchieën overheerst Europa van de 17^e eeuw. Dit is een interessant verschijnsel. Het roept bij mij gelijk de vraag op of en zo ja in hoeverre de Republiek baat heeft gehad bij deze uitzonderingspositie. Natuurlijk was de Republiek

---

²¹ ibidem

²² *Israel, 'the Dutch Republic'* 759.

²³ *Ibidem*, 760.

welarend door haar dominante rol in de handel, dit had overigens ook te maken met de gunstige geografische ligging van het stuk land. Het feit dat de Republiek voor een belangrijk deel omsloten was door zee en ook nog kon beschikken over een groot netwerk van rivieren, maakte de handel over het water een goede inkomsten bron voor de Republiek. Maar juist het feit dat de Republiek, een republiek was en geen monarchie heeft volgens mij ook een positieve uitwerking gehad op haar toch al dominante rol in de politiek van Europa. Door de Republikeinse staatsvorm had men in de glorie dagen van de Republiek geen last van mensen die via de erfopvolging aanspraak konden maken op de troon en hiermee een autoritair regime op zouden kunnen tuigen. In de staten Generaal waren alle provincies van de republiek vertegenwoordigd en op deze manier konden er in gezamenlijkheid oplossingen voor problemen worden gezocht en beleid worden uitgezet. Hiermee wil ik overigens niet beweren, dat er in de Republiek sprake was van een totaal democratisch bestel. In tegendeel. Ook in de Republiek was regeringsverantwoordelijkheid voorbehouden aan een select groepje mensen, dat qua rijkdom en aanzien al weinig te klagen hadden. Ze kwamen dan wel is waar niet via erfopvolging aan de macht. Maar ook zij hadden zo hun karretjes die ze op de juiste plaats van bestemming konden brengen. Aanzien en afkomst speelden hierin geen onbelangrijke rol. Zo was Johan de Witt afkomstig uit een vooraanstaande familie uit Dordrecht die hun sporen al voor zijn opkomst in de politiek hadden verdiend.

Republiek vind ik hier dan ook wel een iet wat misleidend woord. Als je kijkt naar de feitelijke bestuursvorm van deze Republiek, blijft er naar mijn idee weinig over van een republikeinse constructie.

De macht blijft in handen van een select groepje mensen en er is weinig ruimte voor niet vooraanstaande regenten families om een rol op te eisen in het bestuur. Het grootste verschil is naar mijn idee dat er in een monarchie in de meeste gevallen sprake is van erfopvolging en dit was in de Republiek der 7 verenigde Nederlanden niet het geval.²⁴

Maar ik denk wel dat je kunt zeggen dat de Republiek door zich op die manier te onderscheiden, zich nog duidelijker heeft kunnen positioneren binnen de politiek in Europa. Door anders te zijn kun je de aandacht op jezelf vestigen iets waar je in de diplomatieke praktijk, zeker in de vroegmoderne tijd, waar het toch ook gaat om

---

²⁴ Rommelse, *The second Anglo-Dutch War* 71.

uiterlijkheden en precedentes gebruik van kan maken. Juist door het construeren van een afwijkende staatsvorm kan in dit geval naar mijn mening worden gesteld dat de Republiek in aanzien is gestegen.

Om niet al te ver te verzanden in de politieke theorieën rond de vorming en het bestaan van de Republiek, lijkt het mij nu een goed moment om dit deel van het essay af te sluiten en verder te gaan met een andere hoofdrol speler in de aanloop en tijdens de Tweede Engelse Zeeoorlog Engeland.

1.3 Engeland

Ook Engeland heeft op zijn zachts gezegd een turbulente geschiedenis, met Godsdienst twisten, burgeroorlogen en machtswisselingen. In Engeland is de monarchie omgevormd naar een Republiek en visa versa. Net als de Republiek was Engeland een politiek en economisch zwaargewicht binnen Europa. Engeland had zich lange tijd afzijdig kunnen houden van het turbulente oorlogsleven in Europa. De ligging speelde hierbij een belangrijke rol. Hierdoor grensde, het niet rechtstreeks aan elkaar rivaliserende landen en had men in Engeland de ruimte om de continentale oorlogen van een afstand gaden te slaan. Zij waren niet actief betrokken bij de conflicten in Duitsland, waar het draaide om de soevereiniteit van de vorsten ten opzichte van de Romeinse keizer. Zij hadden er geen direct belang bij om Spanje vooral te laten vechten in Duitsland, zodat zij zich vooral niet zouden gaan bemoeien met andere zaken. Dit was iets waar de Republiek wel baadt bij had. Immers als Spanje zou worden beziggehouden in Duitsland, zou er minder aandacht zowel materieel als militair strategisch, uitgaan naar de Republiek²⁵. Dit schonk de Republiek de nodige ruimte. Dit om even zeer beknopt de situatie op het continent te beschrijven. Zodat de positie van Engeland naar mijn idee iets beter in de context kan worden geplaatst. Het geen van belang is om de doelstellingen en gedragingen van de hoofdrolspelers in dit stuk goed te kunnen begrijpen.

Terug naar Engeland nu, hoewel zij tot aan het begin van de 17^e eeuw en daarna in beperktere mate dan de rest van het continent betrokken waren bij de conflicten op het vaste land, was het, zoals ik hierboven ook al aangaf, in Engeland zelf ook niet allemaal peis en vree. Binnen Engeland woede heftige burgeroorlogen iets wat het

---

²⁵ Israel, 'the dutch republic' 135.

land op sociaal, demografisch en vooral ook economisch gebied geen goed deed. Eigenlijk kun je denk ik zeggen dat Engeland gebaat was bij de strijd op het continent, zolang de kemphanen zich op het continent met elkaar zouden blijven bemoeien, werd Engeland in staat gesteld om zich bezig te houden met haar eigen problematiek. Namelijk de aanhoudende burgeroorlogen tussen prinsgezinde en republikeinen en rooms-katholieken en Protestanten. Zij hadden dan immers weinig te vrezen van concurrerende handelsbelangen. Veel tijd en geld ging in de oorlogen zitten en zorgde voor de financiële uitputting van potentiële handelsrivalen, zoals Spanje en de Republiek. De oorlogen in Engeland waren dus veelal ideologisch van aard. De burgeroorlogen leidde uiteindelijk tot het omverwerpen van de monarchie en de installatie van een Republiek onder leiding van Oliver Cromwell, na afloop van de Tweede Engelse burgeroorlog. De afloop voor de Royalisten was allerminst rooskleurig. Hun koning Karel I werd vermoord en zijn zoon Karel II werd verbannen. Ook werd het parlement gezuiverd en een nieuw parlement werd geïnstalleerd. Cromwell had het parlement nodig om zijn financiën rond te krijgen voor het voeren van oorlog. De leden van het Engelse parlement vertrouwde bijna blind op de hulp van God. Er was niet zoals dat in de rest van Europa het geval was sprake van parlementariërs met ieder dezelfde academische achtergrond.²⁶ Met het vallen van de monarchie aan het einde van tweede Engelse burgeroorlog ontstond er een interessante situatie. Engeland was nu niet langer een monarchie, het zou verder gaan als een republiek. Dit zou blijken had veel (ook wel nadelige) gevolgen voor de positie van Engeland binnen Europa. Zoals ik al eerder in dit stuk opmerkte stond een monarchie in de basis hoger in aanzien dan een Republiek binnen het diplomatieke verkeer in Europa. Engeland deed inderdaad een stapje terug in de hiërarchie. Zo zou blijken tijdens het interregnum tussen 1649/1660. Het interregnum is de periode tussen de executie van Karel I, de opkomst van de Republiek en de restauratie van de Engelse monarchie. In 1654 eiste de Deense Representant bij onderhandelingen in Zweden. Dat hij precedenten zou ontvangen ten koste van zijn Engelse collega. De Deen was immers vertegenwoordiger van een soeverein vorst terwijl de Engelse representant slechts de protector Cromwell vertegenwoordigde.²⁷

---

²⁶ G. Rommelse, *The second anglo-Dutch war (1666/1667) international Raison d'état, mercantilism and maritime strife* (Hilversum, Vellore 2006) 17.

²⁷ M.S. Anderson, *'The rise of modern diplomacy'*, 60.

Dit is volgens mij een goed voorbeeld van hoe macht werd geconstrueerd in vroegmodern Europa. De macht was in dit geval niet gebaseerd op feitelijke middelen en bezittingen, maar deze macht werd geconstrueerd op grond van de staatsvorm. Waarbij de monarchie en dus de vertegenwoordigers van een monarchie, duidelijk hoger in aanzien stonden dan de vertegenwoordigers van een Republiek. In tegenstelling tot zijn voorgangers zocht Cromwell wel toenadering tot zijn collega's op het continent. Hij zorgde voor een grote zeemacht die Engeland aanzien moest geven op het internationale toneel. Door de politieke verwickelingen op het continent zag hij zijn kans schoon, om zijn rol uit te bereiden. Hij zag de Republiek der Zeven verenigde Nederlanden als een van zijn belangrijkste rivalen en als grootste hindernis om zijn doelen te bereiken. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Engeland in 1654 de oorlog aan de Republiek verklaarde. Een oorlog die de boeken in zou gaan als de eerste Engelse zeeoorlog en uiteindelijk twee jaar zou duren. Dit was de eerste oorlog uit een reeks van vier. Maar Cromwell zijn ambities reikte verder. Hij wilde niet alleen de republiek overwinnen, maar om zijn ambities om Engeland een rol van betekenis te geven in de internationale handel was het noodzakelijk om de wereldzeeën te gaan bevaren en het conflict op te zoeken met Spanjaarden die de baas waren in West-Indië. Een gebied met een hoog potentieel aan handelswaar. Om de Spaanse grootmacht te kunnen verslaan zocht Engeland een alliantie met Frankrijk. Ondanks het feit dat Jamaica succesvol werd ingenomen konden de Engelsen er toch geen voet aan de grond krijgen. ²⁸

Na het overlijden van Oliver Cromwell in 1658, nam zijn broer Richard het roer van hem over. Zijn leiderschap was geen lang leven beschoren. Hij had niet de ambitie van zijn broer om Engeland groot en machtig te houden. De oorlog tegen Spanje werd stopgezet. Ook begon de bodem van zijn geldreserves in beeld te komen. De rek was ook wel uit de belastingen, die konden niet ongestraft meer worden opgehoogd Dit alles leidde er toe dat het regime al snel ten val kwam. Dit maakte een einde aan het republikeinse uitstapje van Engeland en de monarchie werd in ere hersteld. ²⁹ Het republikeinse avontuur was voor de Engelsen uitgelopen op een fiasco.

---

²⁸ Anderson, *the rise of modern Diplomacy*, 21.

²⁹*Ibidem* 21.

2. Diplomatie in de wachtstand: strijd op het ruime sop, De Eerste Engelse Zeeoorlog

Voor Engeland was de tijd, waarin zij zich hoofdzakelijk had kunnen bezighouden met de nationale politiek nu definitief voorbij. Toen de Vrede van West-Falen uiteindelijk in 1648 gesloten werd. Hiermee kwam een einde aan veel oorlogen die het continent in de jaren, soms zelfs decennia, voorafgaand in hun greep hadden gehouden. Vooral het feit dat deze vrede een einde maakte aan een al 80 jaar durend conflict wel is waar met een onderbreking van het twaalfjarig bestand, had voor de Engelsen de grootste gevolgen. De Republiek werd niet langer beziggehouden door haar strijd tegen Spanje en had hierdoor weer meer tijd om zich op de handel te storten. Hiermee had Engeland er een geduchte concurrent bij en zaten ze vaak letterlijk in elkaars vaarwater.

Door protectionistisch beleid van Spanje gericht tegen de Republiek bleef Engeland in staat om handel te drijven. Ook de Republiek had genoeg mogelijkheden om hun commerciële activiteiten te kunnen ontplooien, zonder dat dit hoefde te leiden tot conflicten met de Engelsen, omdat zij zich niet direct in elkaars vaarwater bevonden.³⁰

Toen het embargo van de Spanjaarden tegen de Noordelijke Nederlanden en Vlaanderen werd opgeheven ontstond er een hele andere situatie. Beiden landen konden niet langer naast elkaar handel drijven, zonder elkaar dwars te zitten de concurrentie werd groter en groter. Het was al om bekend dat de Engelse producten op het gebied van kwaliteit niet konden tippen aan de goede kwaliteit van de producten van de Republiek, maar door het embargo konden de producten van Nederlandse makelij geen dominante plaats op de markt veroveren. De Spaanse en Vlaamse piraterij zat de handel van de Republiek ook dwars.³¹ Een andere doorn in het oog van de Republiek, was de afkondiging van de *Navigation act* afgekondigd door de Engelsen in oktober 1651 Deze wet moest ervoor zorgen dat de import van producten uit het buitenland naar Engeland alleen maar kon plaatsvinden via

---

³⁰J.I. Israel, *The Dutch Republic*, 713.

³¹ Israel, *The Republic*, 713.

Engelse schepen. Of door schepen uit het land waar de goederen vandaan kwamen.³² Dit was desastreus voor de positie van de Republiek die juist door het overzeese vervoer van producten voor andere landen groot was geworden. De afkondiging van de Navigation act wordt door Israel gezien als de directe aanleiding voor het uitbreken van de Eerste Engelse Zeeoorlog.³³ Maarten Prak wijst ook nog een andere reden aan voor het uitbreken van de Eerste Engelse zeeoorlog. De Republiek was genoodzaakt om haar schepen te beschermen tegen aanvallen van de Engelsen. De Engelsen voerde deze aanvallen uit op grond van de hierboven genoemde navigation act. Uiteindelijk leidde dit tot een zeeslag voor de kust van Dover in het zuiden van Engeland op 29 mei 1652, twee maanden later brak de Eerste Engelse zeeoorlog officieel uit.³⁴

De oorlogsverklaring van het Engelse parlement aan de Republiek, waarmee de Eerste Engelse zeeoorlog was begonnen, brengt mij bij een interessant punt. De familiale banden die bestonden tussen Karel I de koning van Engeland, die in 1649 was onthoofd en onze stadhouder Willem II. Karel was namelijk de schoonvader van Willem II. Dit, zo zou later blijken had nog meer grote gevolgen voor de verhoudingen tussen Engeland en de Republiek. Gevolgen, die naar mijn idee, zonder deze familiale banden niet aan de orde waren geweest.

In de oorlogsverklaring van de eerste Engelse zeeoorlog stond namelijk dat de Republiek het gevaar van de Oranje tirannie onvoldoende onderkende³⁵ Met andere woorden Engeland voelde zich bedreigd in haar autonomie. Ze waren bang dat met steun van de orangisten in de Republiek de Engelse monarchie binnen no time in Engeland zou zijn hersteld, met het voeren van de oorlog dachten de Engelsen de sterke fractie van de orangisten het zwijgen op te leggen. Maar niks bleek minder waar. Juist door de oorlogsverklaring werd de weerstand tegen de Republiek steeds groter en de roep om het herbenoemen van een stadhouder steeds harder³⁶ makkelijk is dus te constateren dat de oorlogsverklaring van de Engelsen aan de Republiek dus averechts heeft gewerkt. De familiere banden tussen De Engelse koning en de stadhouder Willem II in de Republiek, maakte de situatie heel complex en precair. Niet alleen zouden de orangisten de Engelsen eenvoudig kunnen helpen om de troon in ere te herstellen. Het was ook niet ondenkbaar dat een Oranje, juist

---

³² Ibidem 714.

³³ Prak, 'Gouden eeuw' 56.

³⁴ Prak, *Gouden eeuw*, 56.

³⁵ Ibidem 56.

³⁶ Ibidem 56.

door deze familiere banden aanspraak zou willen gaan maken op de Engelse troon, deze angst zo zou later blijken was niet geheel ongegrond. Al met al was de Eerste Engelse zeeoorlog, niet alleen een oorlog om de handelsbelangen. Familie banden, voorkeuren voor verschillende staatsvormen, het speelde allemaal een rol bij het uitbreken en het verdere verloop van de oorlog. Het aflopen van de Eerste Engelse zeeoorlog was veel minder spannend en verassend. Kort en bondig kwam het erop neer dat het geld op was om nog verder te vechten. Niet zo verwonderlijk als je bedenkt dat Engeland in de jaren daarvoor veel geld en energie heeft moeten steken in de op een volgende burgeroorlogen en de Republiek ook geen financiële armslag meer had door haar strijd met de Spanjaarden. Ook was men in de Republiek na afloop van de tachtigjarige oorlog wel oorlogsmoe. Hele generaties waren opgegroeid met de continue strijd tussen de Republiek en de Spaanse Habsburgers. Zij wisten niet wat het was om in een land te leven waar geen oorlog woede. Oorlog, ze werden er in geboren en ze gingen er in dood.

Ondanks het feit dat zowel de Republiek en de Engelsen niet meer in staat bleken om een oorlog te financieren, bleef het toch niet bij die Eerste Engelse zeeoorlog. Ruim één decennia later diende de tweede zich aan.

3. Tweede Engelse zeeoorlog

3.1 Materiële Oorzaken Tweede Engelse zeeoorlog

De Tweede Engelse Zeeoorlog werd uitgevochten tussen 1665 en 1667. Wat was of waren de redenen om de spanningen toch weer opnieuw op te laten lopen. Hiervoor waren materiële en volgens mij ook immateriële oorzaken aan te wijzen. Karel II had het niet makkelijk vlak na de restauratie van de monarchie. Het land had dringende financiële problemen, die niet met pappen en nat houden konden worden opgelost. De monarchie had wel is waar overwonnen, maar Karel had de steun nodig van alle Engelsen om het land er weer sociaal en economisch boven op te helpen. Daarom werd er een generaalpardon ingesteld voor iedereen die de Republiek van Cromwell had gesteund. Alleen de moordenaars van zijn vader Karel I werden buiten dit pardon gehouden³⁷

---

³⁷ Rommelse, *'The Anglo Dutch war'* 36.

Karel kreeg van zijn parlement een jaarlijkse som geld voor de wederopbouw van Engeland.

De verdeeldheid was met de restauratie van de monarchie nog lang niet verdwenen. Engelsen waren oorlogsmoe en van hem werd verwacht dat hij de stabiliteit weer terug zou brengen. De Royalisten eiste herstelbetalingen voor gelede verliezen en een vergoeding voor de steun die zij aan de koning in ballingschap waren blijven geven.³⁸

Conflicten tussen de Engelsen en de Republiek bleven ook na het aantreden van Karel II voort kabbelen Engeland maakte gebruik van de al eerder genoemde Navigation act, en de Staple act die vlak het aantreden van Karel II nog eens werd herbevestigd Deze wetten legde de verscheping van Engelse producten aan banden.³⁹ Terwijl de republiek juist door het herstel van de monarchie had gehoopt op betere contacten met Engeland. Dit zorgde voor het opnieuw opbouwen van spanningen tussen de Republiek en Engeland.

In 1659 de vrede met Spanje en Frankrijk gesloten in het verdrag van de Pyreneeën⁴⁰, waardoor de Republiek niet langer kon profiteren van de spanningen. Ze zaten nu letterlijk weer in elkaars vaarwater, waardoor de handel, waarvan beide landen sterk profiteerde ernstig werd bemoeilijkt. De handelsbelangen moesten zo nodig met harde hand worden verdedigd. Het protectionisme vierde hoogtij. De Republiek stelde een verbod in tegen buitenlandse lakens, om haar eigen laken industrie te beschermen. Waarom laaide de oorlog in 1664 weer op.

Hierbij speelde overzeese handelsbelangen een grote rol. Engeland wilde haar belangen in Afrika verdedigen. Om dit te kunnen doen, had een aantal belangrijke handels posten in Guinea op de Republiek veroverd.⁴¹

Het Frankrijk van Lodewijk XIV speelde geen onbelangrijke rol in het conflict tussen Engeland en de Republiek. Hij was dan wel geen directe partij, maar zijn positie binnen de machtsbalans van vroegmodern Europa, was wel van dien aard dat het een partij was die je liever aan je zijde had, dan dat hij zich tegen je had gekeerd, want dan was het kwaad kersen eten. Het Frankrijk van Lodewijk XIV was, zeker na de dood van zijn vertrouweling Mazarin, in 1661⁴² in een monarchie van het absolute soort. Lodewijk had zichzelf de absolute macht gegeven. Hij was dus niet gebonden

---

³⁸ Ibidem 36.

³⁹ Rommelse, "The anglo Dutch War" 58.

⁴⁰ Israel, "The Dutch Republic" 739

⁴¹ Ibidem 766.

⁴² Onnekink e.a. 'War and religion', 54.

aan inspraak van een parlement. Dit maakte dus dat hij eigenhandig beslissingen kon nemen en die in rap tempo ten uitvoer kon leggen. De Fransen maakte ook dankbaar gebruik van protectionisme. Er werden hoge invoerheffingen geheven op walvis olie en vet. Iets wat juist de republiek veel vervoerde. Een Franse handels compagnie kreeg van Lodewijk het monopoly op de handel in Franse goederen. Hierdoor ontstonden er confrontaties met de VOC. Dit zette dan ook weer kwaad bloed bij de Republiek. Zij waren immers afhankelijk van het drijven van handel ook in buitenlandse producten.⁴³ de Republiek boycotte op haar beurt het Franse zout en ging dit importeren via Portugal. Bijkomend voordeel voor de Republiek was dat het Portugese zout beter was van kwaliteit.⁴⁴

De Republiek en Engeland waren beiden afhankelijk van Frankrijk om een eventuele oorlog tot een goed einde te kunnen brengen. Om hun vraag om hulp kracht bij te zetten stuurde beide landen diplomaten van het hoogste soort, om Lodewijk ervan te overtuigen dat het van groot belang was de Republiek, dan wel Engeland te steunen, maar hij koos bewust geen partij en hield zich afzijdig. Lodewijk had namelijk een dubbele agenda. Hij aasde op Spanje en daarmee ook op de Spaanse Nederlanden. Als Koning Philips IV zou komen te overlijden. Lodewijk volgde de verdeel en heers politiek.⁴⁵ Lodewijk was erbij gebaat om Spanje zoveel mogelijk te verzwakken. Op die manier kon hij zijn doelen, namelijk het innemen van Spanje de Spaanse Nederlanden, makkelijker verwezenlijken. Vandaar de verdeel en heers politiek. Hij wilde kostte wat kost voorkomen, dat hij dan wel de Republiek, dan wel de Engelsen in de armen van de Spanjaarden zou drijven. Dit zou zijn positie van Frankrijk weer aanzienlijk verzwakken. Waarom pretendeerde Lodewijk recht te hebben op Spanje en alles wat daarbij hoorde. Welnu, Philips IV was de schoonvader van Lodewijk XIV. Hierdoor dacht hij aanspraak te kunnen maken op de Spaanse troon.⁴⁶ De Republiek was ook niet gebaad bij Frankrijk als directe buur. Dit zou in de ogen van de Republiek een directe bedreiging vormen voor haar eigen autonomie. Wat de situatie met Frankrijk nog extra compliceerde was het feit dat er sprake was van een verdedigingsverdrag tussen Frankrijk en de Republiek uit 1662,⁴⁷ dit verdrag zou in werking treden als de Republiek of Frankrijk zou worden aangevallen. Het breken van dit verdrag, zou onherroepelijk weer gevolgen hebben voor de

---

⁴³ Rommelse, *'the Anglo Dutch war'*97.

⁴⁴ Ibidem 97.

⁴⁵ Ibidem 117

⁴⁶ D. Onnekink *'War and religion'*,21.

⁴⁷ Rommelse, *'The anglo Dutch War'*,188.

krachtsverhoudingen binnen Europa. Frankrijk zou zich tegen de Republiek gaan keren en samenwerking kunnen gaan zoeken met de Engelsen. De grote vraag voor de Republiek zou dan zijn of zij in samenwerking met Spanje opgewassen zou zijn tegen zo'n overweldigende combinatie van grootmachten. De tweede Engelse oorlog leek dus een spel van het zoeken naar de juiste krachtsverhoudingen en de juiste machtsbalans, the balance of power⁴⁸ Buiten de drie grootmachten speelden ook anderen hun rol: Portugal in Azië, maar ook Denemarken en Zweden eiste een rol voor zichzelf op, vooral in de handel in de Baltische regio. Ook de relatie met Münster bleef onrustig, doordat de bisschop van Münster Christof Bernhard van Galen vond dat Borculo, bij de kerkelijke provincie van Münster zou behoren⁴⁹ De concrete aanleiding voor de oorlogsverklaring aan de Republiek zo zeiden de Engelsen was dat zij compensatie eiste voor in het verleden geleden verliezen. De Republiek zou de koning van Engeland hier toe genoodzaakt hebben. Volgens van Gogh waren er ook andere belangen in het spel. Engeland wilde gewoon haar invloed binnen de handel uitbereiden ten koste van de Republiek.⁵⁰

3.2 Immateriële oorzaken Tweede Engelse zeeoorlog

Ook op het terrein van de diplomatie waren volop bewegingen waar te nemen die zomaar konden zorgen voor de vlam in de pan.

Inmiddels was Karel II alweer enkele jaren koning van Engeland. Zoals al eerder beschreven had hij de macht in 1660 overgenomen van Richard Cromwell en hiermee de monarchie in ere hersteld.

Karel II had een officiële vertegenwoordiger in Den Haag Sir George Downing. Hij stond bekend als een vervent tegenstander van de Republiek. De relatie tussen koning Karel II en zijn representant was niet heel goed te noemen. Downing gaf veelal op eigen houtje vorm aan het Engelse beleid aangaande de Republiek. Dit tot ergernis van zijn vorst. Die hierop besloot om ook niet meer het achterste van zijn tong te laten zien, als het ging om zijn ideeën rond het beleid dat in de Republiek door de Engelsen zou moeten worden gevoerd. Je hoeft geen organisatie deskundige te zijn om te kunnen begrijpen dat dit alles leidde tot een iet wat verwarrende diplomatieke relatie met de Republiek.

---

⁴⁸ M.S. Anderson, *the Rise of modern diplomacy 1450-1919* (New-York 1993)149.

⁴⁹ Rommelse, *the anglo Dutch war*, 111.

⁵⁰ Ibidem 121.

Wel nu de Republiek deed zelf ook een aardige duit in het zakje. Holland en Zeeland de meest invloedrijke provincies binnen de Republiek, zo luidde de afspraak in de republiek zouden om beurten een representant naar de belangrijkste landen in Europa sturen, om de staat te vertegenwoordigen. In dit geval was Zeeland aan de beurt om een vertegenwoordiger met Zeeuws bloed naar Engeland te sturen. De staten van Holland hadden de vertegenwoordiging in Frankrijk op zich genomen. Er was in heel Zeeland geen geschikte kandidaat te vinden dus bleef de functie langer dan wenselijk vacant. Uiteindelijk werd er een tussenoplossing gevonden en werd een Zeeuw die de onderhandelingen in van 1662 met Frankrijk voor zijn rekening had genomen gevraagd om de honneurs waar te nemen. Dit werd door Engeland echter niet gepikt, zij wenste alleen onderhandelingen te voeren met een officiële representant uit de Republiek.⁵¹ Deze rel was weer koren op de molen van Downing. Door de turbulentie was hij ook nu weer in staat om nog sterker zijn eigen plan te trekken met het Engelse beleid aangaande de Republiek. Dit zette de diplomatieke verhoudingen tussen Engeland en de Republiek nog verder op scherp. Oorzaken voor een oorlog staan nooit op zichzelf het is altijd een combinatie van factoren, die maakt of een oorlog wel of niet uitbreekt.

3.3 Religieuze oorzaken voor het uitbreken van de oorlog

Met de vrede van West-Falen zou er voorgoed een einde gekomen zijn aan de religieuze oorlogen die Europa in de 15^e en 16^e eeuw hadden geteisterd. Ook werd de vrede van Westfalen lange tijd gezien als het begin punt van de secularisatie. Het begin van een internationale politiek die niet langer was gebaseerd op religie, maar op de rationele benadering van de balance of power. Althans dat was jaren lang de overheersende these bij veel historici en politicologen.⁵² In de vrede van Westfalen. De Paus kon niet langer invloed zou kunnen uitoefenen op de verdeling van land na afloop van deze oorlogen.⁵³

---

⁵¹ Ibidem 94.

⁵² Ibidem, 47.

⁵³ Ibidem, 49.

Als je er zo van een afstandje naar kijkt lijkt deze uitleg heel plausibel. Toch denk ik dat het tekort door de bocht is om te zeggen dat, vanwege het feit dat de Paus nu geen directe invloed meer had op de verdeling van land na de Vrede uit 1648 de secularisatie definitief voet aan de grond heeft gekregen. Naar mijn idee is de godsdiensttolerantie eigenlijk een schijntolerantie. Om even terug te komen op de Republiek, daar hadden de contraremonstranten de overhand en was de vrijheid voor andere uitingen van protestante geloofsuitingen ver te zoeken, om nog maar te zwijgen over de godsdienstvrijheid voor aanhangers van het Katholicisme.

Ook de herroeping van het edict van Nantes in 1685 getuigt niet van enige vorm van godsdienstvrijheid. Met de instelling van het edict van Nantes werd er door de Franse koning Hendrik IV een poging gedaan om protestant en katholiek vreedzaam naast elkaar te laten leven.⁵⁴ Door dit edict later te herroepen en daarmee de vervolging van de Hugenoten, die hierdoor verspreid over Europa moesten worden opgevangen. Engeland en de Republiek vingden veel protestante Fransen Hugenoten op.

Toch denk ik ondanks het feit dat er in de vrede van West Falen enige vorm van godsdienstige tolerantie is afgesproken er bij het uitbreken van de Tweede Engelse Zeeoorlog immateriële en godsdienstige oorzaken zijn aan te wijzen. Zowel de Republiek als Engeland was protestant. Maar zoals we in het begin van het stuk al hebben gezien, hoefde dat niet te betekenen dat je het prima met elkaar kon vinden. Sterker nog het kon zelfs leiden tot gewapende strijd en moordpartijen. Ook in Engeland waren ze achterdochtig waar het ging om het protestantisme van de Republiek. Het Engelse protestantisme, vond dat het protestantisme zoals dat in de Republiek door de staat vorm werd gegeven teveel pauselijke trekjes had. Deze kritiek was ook al eerder op nationaal niveau geuit door Gomarus, die ook al vond dat Arminianen, ondanks hun afkeer van het katholicisme toch nog teveel de nadruk op de vrije wil, in plaats van op de alwetendheid van God.⁵⁵ Deze pauselijke trekken in het protestantisme van de Republiek werden zowel religieus als politiek als een bedreiging voor Engeland gezien aldus Stephen Pincus⁵⁶

---

⁵⁴ Israel, *The Republic* 254.

⁵⁵ M. Prak *Gouden eeuw* 38.

⁵⁶ Onnenkink, *War and religion*, 60.

Kun je hiermee de Tweede Engelse zeeoorlog een officiële religieuze oorlog noemen. Aan het begin van mijn onderzoek had ik deze vraag zondermeer met ja beantwoord met een ferm nee. Op het eerste gezicht lijkt het namelijk te gaan om een op en top handelsoorlog. Na het onderzoek denk ik nog steeds niet dat de oorlog te bestempelen is als een officiële godsdienstoorlog zoals we die kennen uit de 15^e en 16^e eeuw. Maar religie had wel een heel belangrijke functie in de oorlog. De religie werd gezien als een belangrijke component, bijna een randvoorwaarde voor het creëren van de juiste machtsbalans. Het Katholicisme en afwijkende vormen van protestantisme werden gezien als een bedreiging van de staat. Vanuit dat oogpunt moest het dan ook worden bestreden, het ging dus al lang niet meer over puur het verschil in opvattingen.

3.4 Familiaire banden

De familiale banden die bestonden tussen de orangisten in de Republiek en de koningsgezinde in Engeland werden door Cromwell als een bedreiging gezien voor de Republiek die hij na de dood van koning Karel I had gesticht. De orangisten kregen in de Republiek. Dat de angst hiervoor groot was bleek uit het feit dat Cromwell met raadspensionaris de Witt in het geheim een verdrag sloot waarin werd afgesproken dat hij er voor zou zorgen dat er nooit meer een leger aanvoerder uit het huis van Oranje op de troon zou komen. Dit vormde voor de Witt natuurlijk geen enkel probleem. Hij was immers ook een vervent tegenstander van het huis van Oranje. Dit verdrag werd de acte van Seclusie genoemd⁵⁷ dit verdrag maakte een einde aan de Eerste Engelse Zeeoorlog, ondanks het feit dat vele gewesten hier zich niet in konden vinden. Dit geeft aan hoe gespannen de verhoudingen lagen in het interbellum tussen de Eerste en Tweede Engelse zeeoorlog. Er hoefde maar iets te gebeuren of de vlam sloeg weer in de pan.

Niet alleen de angst voor een monarchie speelde bij Cromwell een belangrijke rol. Juist ook de familiale banden tussen de Oranjes en het Engelse koningshuis in ruste baarde hem zorgen. Zo zou een oranje misschien in de toekomst de troon zou kunnen bestijgen. Iets wat de overtuigde republikein Cromwell niet kon verkroppen.

---

⁵⁷ Prak, Goude eeuw, 57.

Deze angst was vlak voor het uitbreken van de 2^e Engelse zeeoorlog zeker nog niet verdwenen. De restauratie van de Engelse monarchie was dan achter de rug en de Engelse koning Karel zat stevig in het zadel. Toch bleven niet alleen de materiële spanningen, maar ook de diplomatieke spanningen bestaan. Karel was in de Republiek vlak voordat hem werd gevraagd om de troon in Engeland te bestijgen. De orangisten dachten nu samenwerking te kunnen gaan zoeken met Engeland, maar de (bijna) nieuwe koning wilde hier ook niks van weten. Sterker nog er werden nieuwe beperkende handelsmaatregelen afgeroepen⁵⁸ Dit zou je kunnen zien als een puur materialistische daad, immers met de bescherming van eigen handel zette je een ander grote handelsmacht buitenspel. Toch denk ik ook dat koning Karel nog een bijkomende bedoeling had. Een monarch stond zoals ik al eerder heb verteld boven een republiek in vroegmodern Europa. Er was hem er dan waarschijnlijk ook veel aangelegen om dit zo te houden. Om dit doel te kunnen bereiken, zou Karel er dus bij gebaat zijn om de Republiek en vooral de orangisten binnen de Republiek zo klein mogelijk te houden. Zodat zij niet te veel invloed zouden kunnen krijgen op de politiek.

4. Het Verloop van de Tweede Engelse zeeoorlog

Dit stuk van mijn Essay zal in verhouding misschien wat kort en beschrijvend lijken. De reden dat ik hiervoor heb gekozen is omdat het naar mijn idee puur als achtergrond dient bij de beantwoording van mijn hoofd- en deelvragen. Daardoor zal ik niet te diep in gaan op de overzeese oorlogen, maar meer de gevolgen voor de verhoudingen van de moederlanden en andere spelers in het oog houden. En niet gedetailleerd ingaan op de oorlogshandelingen zelf.

Als de Republiek in het hart moest worden geraakt, was hiervoor geen betere manier te bedenken dan het neerslaan van de vloot. Dat was dan ook iets waar Engeland op inzette.

De Republiek had op zich een grote vloot, maar de organisatie was ver te zoeken. Het hing als los zand aan elkaar. De Witt was zich er terdege van bewust, dat wilde zij een kans maken tegen de maritieme overmacht van de Engelsen, zij een inhaal slag zouden moeten maken op het gebied van organisatie en efficiency en dat de vloot

---

⁵⁸ Ibidem 58.

moest worden gemoderniseerd. Maar alles hing ook af van de effectiviteit, waarmee de professionele vloot kon worden ingezet.

Michiel de Ruyter moest dit probleem zien op te lossen. Dit lukte ten delen, doordat hij de gevechtsstrategie wist aan te passen maar in de zeeslagen waren de Engelsen veelal de bovenliggende partij.⁵⁹

De internationale verhoudingen en verdragen maakte de oorlog nog extra gecompliceerd.

Frankrijk moest de Republiek helpen op grond van het verdrag uit 1662. Sit zou Lodewijk heel veel energie gaan kosten.⁶⁰ Hem was er veel aangelegen om neutraal te blijven. Dit bleek onhaalbaar. Toen de oorlog ook ging worden gevoerd in de territoriale wateren van Frankrijk. Zij gingen zich er mee bemoeien om hun handelsbelangen veilig te stellen. De Republiek had een aantal schepen van de Fransen geconfisqueerd en dit zette de verhoudingen op scherp Frankrijk wilde niet langer de Republiek helpen tegen de Engelsen. Alle boten van de Republiek werden door de Fransen aan de ketting gelegd. Hierdoor kreeg de Republiek en grote problemen.⁶¹

De Engelsen hadden een grote slag gewonnen en konden hierdoor eisen stellen aan de Republiek, hiervan probeerde Lodewijk gebruik te maken door onder een hoedje te spelen met de Engelsen. De Engelsen zouden een handelsvloot van de Republiek aanvallen, Zweden En Denemarken zouden hierbij te hulp schieten. Dit zou uiteindelijk leiden tot de slag bij Bergen, die door de Republiek winnend werd afgesloten⁶²

in ruil voor hun steun aan de Engelsen vroegen de Zweden een groot geld bedrag van 100000 pond⁶³

De Duitsers verklaarde de Republiek de oorlog. Dit bracht Lodewijk in een moeilijk pakket hij moest de Republiek steunen, hij deed er dan ook alles aan om de bisschop van Münster over te halen geen oorlog te voeren. Dit mocht niet baten. De Engelsen waren de bisschop gaan steunen en als de bisschop zou winnen, zouden de Engelsen ook weer meer invloed krijgen in de Republiek. Dit moest voorkomen worden.

---

⁵⁹ Rommelse, 'the second anglo Dutch war' 155.

⁶⁰ Ibidem 143.

⁶¹ Ibidem 133

⁶² Ibidem 137.

⁶³ Ibidem 146.

Daarom kreeg de Republiek toch weer hulp van Frankrijk en de Duitsers werden verslagen. Veelal doormiddel van het geven van geld⁶⁴

Engeland moest nu ook weer op zoek naar een andere partner in de oorlog. dit werd moeilijk doordat Frankrijk een vrede met Zweden had gekocht. Zweden eiste compensatie van de Engelsen voor de steun tijdens de slag bij Bergen.

Spanje wilde koste wat kost neutraal blijven. Een oorlog met Engeland, zou dramatisch aflopen voor de Spanjaarden. Dit kwam doordat er een Portugees/Brits huwelijk was gesloten. Hierdoor dachten de Engelsen aanspraak te kunnen maken op delen van Portugal, waardoor zij weer "buren" van Spanje zouden worden. Een goede buur is beter dan een verre vriend. Maar van een vijandelijk buur wordt je zeker niet gelukkig. Spanje was nu genoodzaakt om de Republiek tegen de Engelsen te gaan steunen, wilde zij het niet verliezen.

Tot slot nog iets over de verhoudingen tussen Engeland en Frankrijk werden op scherp gezet door de ambities van Frankrijk met De Spaanse Nederlanden. Engeland had beloofd om zich neutraal op te stellen ten opzichte van Spanje, maar kon dit nu eigenlijk niet langer volhouden. Omdat het Frankrijk juist om macht in Spanje te doen was. Dus Engeland zou om die ambities te kunnen verwezenlijkt hoe dan ook worden aangevallen op het moment dat zij een verdrag zou hebben met Spanje. Voor Lodewijk was het heel lucratief om juist Engeland aan te vallen. Spanje was doelwit en zou door Frans Engelse oorlog in een hoek worden gedreven. Zij wilde geen oorlog met Engeland, maar konden ook geen directe steun verwachten van Engeland, omdat zij juist het doel waren van de oorlog.⁶⁵

Ook zou het volgens mij grote gevolgen kunnen hebben voor Engelse ambities met Portugal.

Ook Lodewijk ging op zoek naar steun. Hij kaapte alle potentiële bondgenoten voor de voeten van Engeland weg. Frankrijk wilde een sterke handelspositie in het Middellandse zeegebied. Hiervoor werden allianties gezocht. Brandenburg, Zweden werden in de vriendenkring van Frankrijk ingelijfd, de loyaliteit van Zweden werd gekocht. ⁶⁶

---

⁶⁴ Ibidem 152.

⁶⁵ Ibidem 145.

⁶⁶ Ibidem 146.

Uiteindelijk verklaarde Frankrijk in 1666 de oorlog aan Engeland, Heftige strijd was het gevolg.⁶⁷

Onrust in Engeland groeide, de pest, onvoldoende geld voor betaling van Soldaten en een brand in Londen, deden de roep om vrede steeds harder worden interne strubbelingen tussen parlement en koning Karel II deden de stabiliteit van Engeland ook niet goed. De handel kwam door oorlog stil te liggen en de financiële reserves waren op.

Dit bracht De Witt in een uitstekende positie om gunstige vredesonderhandelingen te voeren. Engeland was nu door alle moeilijkheden in eigen land genoodzaakt om onderhandelingen te beginnen. Er was Engeland veel aangelegen om onderhandelingen te beginnen met Engeland. De Witt zat nog wel met de ambities van Frankrijk in zijn maag, aangaande de de Spaanse Nederlanden. De Witt deed het voorstel dat de Spaanse Nederlanden een aparte republiek zou gaan vormen, met bescherming van de Republiek en Frankrijk.⁶⁸ Ook De Witt was geen voorstander van onderhandelingen tussen Engeland en Frankrijk, vrede met Engeland zou betekenen dat Lodewijk zich uit kon gaan leven in de Spaanse Nederlanden. Het protectionistisch beleid van de Fransen deed de verhoudingen met de Republiek ook geen goed. De Witt zat in een spagaat, hij was afhankelijk van Frankrijk in zijn strijd tegen de Engelsen. Frankrijk maakte het allemaal nog moeilijker door een alliantie met Portugal te sluiten, tegen de Spanjaarden. Engeland wilde geen oorlog met Frankrijk. Engeland wilde hier de bescherming van de Spaanse Nederlanden voor op geven. Gevolg Frankrijk kon makkelijker de Spaanse Nederlanden binnenvallen tot grote ergernis van de Witt. Al deze spanningen moesten meegenomen worden aan de onderhandelingstafel van Breda.

5 Het Einde van de 2^e Engelse Zee-oorlog

5.1 Materiele gevolgen Tweede Engelse Zee-Oorlog

---

⁶⁷ Ibidem 156.

⁶⁸ Ibidem 177.

Engeland werd door haar eigen slechte financiële huishouding, de uitbraak van de pest en een brand in Londen genoodzaakt om aan de onderhandelingstafel plaats te nemen. De weerstand tegen de oorlog werd steeds groter in eigen land. Dit gaf de Witt een uitstekende uitgangspositie om een voordelige vrede uit te onderhandelen. De financiële huishouding in de Republiek was veel beter op orde. De Witt had dan ook een opstelling zo van: kom de vrede maar halen. Karel had zijn onderhandelaars naar Breda gestuurd, vooral om een wig te drijven tussen Frankrijk en de Republiek. Zij hadden immers een defensieve overeenkomst uit 1662⁶⁹ Als Frankrijk en de Republiek zouden blijven samenwerken, dan was de rol van Engeland voorlopig uitgespeeld. De Engelsen konden financieel en dus ook militair niet op tegen deze combinatie van grootmachten. De republiek had er veel voordeligs uitgesleept. De protectionistische maatregelen van Engeland ten opzichte van de Republiek waren versoepeld⁷⁰ De Witt had de handelsbelangen van de Republiek goed laten verdedigen. De Witt kon op die manier goed gebruik maken van de sentimenten dat het nu gedaan moest zijn met de oorlog. Ook aanhangers van de orangisten waren blij met de uitkomst, dit bracht de Witt alleen nog maar beter in het zadel.⁷¹ Dit betekende niet dat er geen uitdagingen meer op de loer lagen. Maar op zijn lauweren rusten kon de Witt nog niet. De volgende uitdaging, de uitdagingen van de Spaanse Nederlanden lag al weer op de loer. Zouden ze Lodewijk er onder weten te houden?

In Engeland was de situatie precies omgekeerd de Engelse handel raakte in het slop en Engeland was min of meer failliet. Het enthousiasme in Engeland zelf was ver te zoeken. De Brand in Londen, mismanagement van de oorlog, de coalitie die eens de oorlog zo vurig had gesteund ging nu ook inzien dat de missie volledig was mislukt.⁷²

5.2 Imateriele gevolgen van de oorlog.

De immateriële gevolgen van een oorlog zijn wat moeilijker te duiden, dan de materiële. Verlies van manschappen, gebied zijn allemaal terug te zien en kunnen als een logisch gevolg worden gezien van een oorlog.

---

⁶⁹Rommelse *'the second anglo Dutch war'* 85.

⁷⁰ Ibidem 188.

⁷¹ Ibidem 188

⁷² Ibidem 188.

Hoe een land er immaterieel voorstaat vind ik wat moeilijker te zeggen. Laat ik er dan vrij kort over zijn.

Engeland had grote interne problemen. Het materiële verlies van de oorlog deed het vertrouwen in de regering en in een betere toekomst ook niet goed. De steun, die juist Engeland aan het begin van de oorlog zo sterk had gemaakt viel weg. Engeland moest weer vanaf het nul punt beginnen.

Dit valt mooi terug te zien aan de Tripple alliantie die in 1668, tussen Engeland, Zweden en de Republiek werd gesloten. Koud was de oorlog voorbij. En met de grootste tegenstander vormde je een alliantie, in dit geval tegen de Fransen. Engeland was er te zwak aan toe om zelf in een hoekje te gaan wachten op wat komen zou komen en werd dus genoodzaakt allianties te zoeken om te kunnen overleven.⁷³ Nog geen jaar later was daar het verdrag van Dover dat zorgde voor een geheime overeenkomst tussen Frankrijk en Engeland, om de Republiek. In moderne termen noemen we dat draaien. Hieruit valt dus op te maken, dat Engeland zo zwak was dat ze alles moest aanpakken om te overleven.

6. Constructie van een vijandsbeeld

In een van de eerste weken van de cursus hebben we het gehad over het constructivisme van Ian Hurd⁷⁴

Deze theorie lijkt mij bij uitstek toepasbaar op de Tweede Engelse zeeoorlog. Beeldvorming speelt ook een belangrijke rol in de Tweede Engelse zeeoorlog in het boek van Wim Nispen zijn een aantal primaire bronnen verzameld die dat op een sprekende manier weer geven, nu moet ik eerlijk zeggen dat het voor mij heel moeilijk is om plaatjes en spotprenten te kunnen duiden, maar toch wil ik er een verhaal uithalen, dat voor mij een aardig beeld geeft van de constructie die in dit geval door de Republiek werd gemaakt, om het vijandelijk beeld van de Engelsen kracht bij te zetten. Het is het verhaal van de *Twee Ambassades*. Samengevat komt het erop neer dat de koning van Engeland nog slechter is dan de Turken, een grote belediging in die tijd, waarin religie en het ware geloof een belangrijke rol speelde.

---

⁷³ Israel *The Republic*, 781.

⁷⁴ I. Hurd 'Constructivism' 300.

Katholieken waren al verschrikkelijk laat staan. De Islam, waarvan de Turken aanhanger waren. Karel stuurt een representant naar de hel om manschappen te halen. Een duivel houdt dat tegen en zegt dat de Duivels op hun post in de hel moeten blijven. Dan stuurt Karel een representant naar de Hemel zegt dat hij namens de koning van Engeland en Schotland komt, waarop de hemelwachter zegt dat dit niet kan omdat het land is omgedoopt naar nieuw Turkije. Dit is slechts een voorbeeld van de bronnen die Nispen heeft verzameld rond de Tweede Engelse zeeoorlog Ik denk dat deze bron goed aangeeft hoever vijanden wilde gaan om elkaar zwart te maken. Ik heb juist deze uitgekozen omdat het volgens mij een duidelijk beeld geeft van de conflicten tussen Engeland en de Republiek. Ze waren veel omvattend en er werd gezinspeeld op religie en beledigingen werden niet geschuwd, als middel om elkaar zwart te maken, je kon mensen niet heftiger kwetsen, dan aan te geven dat ze pauselijk leken, of zelfs van de Islam waren.⁷⁵

7. Conclusie

De Tweede Engelse zeeoorlog was er één met vele gezichten. Op het eerste gezicht zou je denken dat je met een pure handelsoorlog te maken hebt.

De overzeese handelspositie van de Republiek en Engeland was in het geding en deze vooraanstaande posities moesten kostte wat het kost verdedigd worden.

Ik denk dat uit mijn Essay wel op valt te maken, dat ik het niet helemaal met deze stelling eens ben. Natuurlijk speelde de materiële handelsbelangen een prominente rol in de oorlog. Maar de familiale banden de religieuze component en ook de constructie van macht en prestige maken deze oorlog tot een oorlog op woeste wateren met diepe gronden.

Met dit stuk heb ik willen proberen te laten zien welke ideeën en belangen er schuil kunnen gaan achter het al dan niet beginnen van een oorlog,

Ook heb ik willen laten zien dat een oorlog beïnvloed kan worden door de opkomst van nieuwe ideeën binnen de wetenschap. Dit kan het doel en de reden om een oorlog te beginnen verschuiven. De manier waarop Johan de Witt vorm heeft gegeven zijn beleid binnen de Republiek is hier een goed voorbeeld van. Al hoewel, Ik denk dat je

---

⁷⁵ W. van Nispen, *de teems in brant, een verzameling teksten en afbeeldingen rond de 2^e Engelse Zeeoorlog* (Hilversum, 1991) 17.

moet zeggen dat de Witt wel een poging heeft gedaan om de ideeën van Machiavelli in praktijk te brengen, maar ook hij kwam niet los van oude ideeën over religie, ook hij kwam niet los van het idee dat politiek alleen was weggelegd voor de elite. Met dit stuk heb ik antwoord willen geven op de vraag *In hoeverre zijn er materiële en immateriële oorzaken aan te wijzen voor de Tweede Engelse zeeoorlog en In hoeverre waren er materiële en immateriële gevolgen aan te wijzen van de oorlog?* Als ik het goed heb gedaan, kan je nu zelf antwoord geven op deze vraag. Ik denk dat je moet zeggen dat de Tweede Engelse zee oorlog een materiële oorlog was. Uiteindelijk draaide het om macht, maar niet ver achter de wens om macht speelde ook immateriële zaken een belangrijke rol. Religie speelde een prominente rol in de zucht naar macht. Religie en familiebanden en andere immateriële componenten werden ingezet voor het materiële doel: Macht. Het is naar mijn idee dus geen religieuze oorlog, in de zin dat elkaar rivaliserende geloofsovertuigingen worden bestreden, maar, in het geval van de strijd tegen Frankrijk, wordt het katholicisme als zodanig niet bestreden op inhoudelijke gronden, maar het katholicisme wordt naar mijn idee meer bestreden omdat het wordt gebruikt als een uiting van macht. Om met de titel van mijn powerpointpresentatie af te sluiten: hebben woeste wateren diepe gronden Ik denk het wel!

Literatuur lijst

Boeken

Anderson M.S., *The Rise of Modern Diplomacy 1450-1919* (LondenNew-York 1993)

Van Dam en Marcus, *'Een praktijkgerichte benadering van organisatie en management'* (3^e druk, Houten 1999)

Israel, J.I. *'The Dutch Republic. Its rise, greatness and Fall 1477-1806'* (Oxford 1998)

Van Nispen, W. *De Teems in brant, een verzameling teksten en afbeeldingen rond de 2^e Engelse zeeoorlog* (Hilversum 1991)

Onnekink, D. *'War and religion after Westphalia'* (Franham/Burlington 2009)

Prak. M. *'De Gouden eeuw, het raadsel van de Republiek'* (Nijmegen/Amsterdam 2002)

Audio cd

Lock, 'G. *'Political Philosophy, an audio course on western political theory'* (Leiden zij)

Artikel

Ian Hurd 'Constructivism' gebruikt in week I